

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента Дубовик Світлани Григоріївни про дисертацію Ростикус Надії Петрівни «Система ситуаційних вправ як засіб формування діалогічного мовлення учнів початкових класів», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

Дисертаційна робота Надії Петрівни Ростикус є ґрунтовним дослідженням актуальної в науковому і практичному аспектах проблеми – формування діалогічного мовлення учнів початкових класів засобом ситуаційних вправ. Актуальність обраної теми дисертації зумовлена необхідністю забезпечення інтенсифікації мовленнєвого та комунікативного розвитку учнів початкової школи, набуття ними мовно-мовленнєвого, зокрема діалогічного досвіду, мотивування в оволодінні ними літературно унормованим діалогічним мовленням, умінням ефективно спілкуватися, застосовуючи набуті знання у процесі комунікації.

Отже, дисертаційне дослідження Н.П. Ростикус є своєчасним відгуком на актуальні проблеми нової української школи у напрямі мовно-мовленнєвої підготовки учнів початкової школи на засадах компетентнісного, комунікативного, особистісно орієнтованого, ситуаційного підходів до навчання української мови, що ґрунтуються на комунікативних потребах мовленнєвої особистості та застосуванні методів і засобів, які допоможуть їй задовольнити ці життєво важливі для неї потреби і сприятимуть її самореалізації.

Актуальність теоретико-експериментального дослідження підсилюється ще й тим, що воно виконане на широкій експериментальній основі із використанням досягнень наукової психолого-педагогічної, лінгвістичної і методичної літератури.

План дисертації дає чітке уявлення про зміст роботи, зумовлений логікою наукового дослідження; засвідчує те, що в дисертаційному дослідженні поставлено та вирішено низку завдань, які підкреслюють системний підхід до вивчення зазначеної проблеми. Дисертантою правильно визначені провідні позиції дослідження: мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, теоретична основа, наукова новизна, практичне значення.

Безперечною є наукова новизна дослідження. Хоча ця тема й була предметом розгляду у теорії і методиці навчання української мови у початковій школі, проте так монографічно вона ще не досліджувалася. Наукова цінність роботи полягає в тому, що *вперше обґрунтовано* теоретико-методологічні передумови опанування діалогічного мовлення учнями початкових класів на засадах компетентнісного, комунікативного, особистісно орієнтованого та ситуаційного підходів; *роздрито й уточнено* сутність базових понять дослідження: «діалог», «діалогічне мовлення», «діалогічна компетентність», «ситуаційна вправа», «система ситуаційних вправ»; *запропоновано* поняття «формування діалогічного мовлення учнів 1 – 4 класів».

У дисертаційному дослідженні Н.П. Ростикус детально розглянула засоби розвитку діалогічного мовлення учнів 1 – 4 класів з урахуванням вимог концепції «Нова українська школа»; точно визначила й обґрунтувала етапи оволодіння діалогічним мовленням учнями початкових класів; розробила і запровадила в освітній процес систему ситуаційних вправ з метою поетапного формування діалогічного мовлення учнів початкових класів.

Практична значущість результатів дисертації Ростикус Н.П. полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження в освітній діяльності вчителів; використання розробленої системи ситуаційних вправ на уроках української мови в початкових класах, що сприятиме засвоєнню учнями лінгвістичних знань, поетапному формуванню

правильного, логічного, виразного, комунікативно доречного діалогічного мовлення учнів.

Уміщені в дисертаційному дослідженні методичні рекомендації добре аргументовані, психологічно обґрунтовані і спрямовані на формування діалогічних умінь учнів початкової школи. Отже, наукова робота Н.П. Ростикус, безумовно, слугуватиме значною теоретичною і практичною допомогою вчителям початкової школи, викладачам методики навчання української мови, методистам у системі підготовки й перепідготовки вчителів із питань формування діалогічного мовлення молодших школярів. Система ситуаційних вправ із розвитку діалогічного мовлення може бути використана для підготовки відповідних навчальних посібників для учнів початкових класів.

Уважаємо за потрібне підкреслити чітку структуру і логічну побудову наукового дослідження Н.П. Ростикус. Дисертація складається із трьох логічно спланованих розділів, які сукупно становлять дослідження комплексної проблеми формування діалогічного мовлення учнів початкових класів засобом ситуаційних вправ.

Перший розділ дисертації відзначається глибоким аналізом означеної проблеми. У ньому з належною глибиною висвітлено теоретико-методологічні засади дослідження; схарактеризовано особливості процесу розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів; проаналізовано й уточнено зміст базових понять дослідження, підходи, принципи й засоби формування діалогічного мовлення учнів 1-4 класів; здійснено аналіз чинних програм і підручників з української мови.

Важливо зазначити, що процес формування діалогічного мовлення учнів початкових класів у дослідженні розглянуто на основі компетентнісного, комунікативного, особистісно орієнтованого підходів до навчання, що уможливило виокремлення необхідних мовно-мовленнєво-комунікативних знань, умінь і навичок для розв'язання діалогічних ситуацій.

Цей розділ дисертаційного дослідження містить аналіз основних засобів формування діалогічної компетентності учнів 1-4 класів: слово вчителя, яке в оволодінні діалогічним мовленням виконує роль засобу навчання і зразка для наслідування; таблиці, пам'ятки, сучасні засоби навчання (мультимедійна дошка, ноутбук із підключенням до телевізора, екрана, аудіо- і відеозаписи), підручники, навчальні посібники, ілюстрації, ситуаційні картки. На особливу увагу заслуговують запропоновані Н.П. Ростикус варіанти ситуаційної допомоги учням відповідно до рівнів їхньої навченості.

Зазначимо, що в дисертації визначено і проаналізовано основні труднощі, з якими стикається педагог під час організації навчання й контролю за формуванням і розвитком діалогічної компетентності учнів початкових класів (обмеженість у часі, велика кількість учнів у класі, відсутність системи окремих уроків та системи методичних матеріалів із розвитку діалогічного мовлення). Отже, можна зробити висновок, що теоретична база кандидатської дисертації виписана ґрунтовно і психолінгвістичні й лінгводидактичні орієнтири вибрані дослідницею вдало відповідно до умов, мети, завдань методики навчання української мови в початковій школі.

У другому розділі дисертаційного дослідження Н.П. Ростикус визначила й схарактеризувала навчально-мовленнєву ситуаційну діяльність, етапи оволодіння діалогічним мовленням учнями початкових класів, детально проаналізовано види діалогів залежно від їхньої мети й обставин: діалог-прохання, діалог-вибачення, діалог-пропозиція, діалог-побажання, діалог-пояснення, діалог-розвпитування, представлено систему ситуаційних вправ для формування в учнів діалогічного мовлення у процесі вивчення лексико-граматичного матеріалу.

Важливо підкреслити, що в цьому розділі охарактеризовано етапи опанування діалогічного мовлення учнями початкових класів, які стали підґрунтям розробленої експериментальної системи: розрізнення діалогічного тексту; аналіз будови й особливостей діалогічного тексту; використання позамовних засобів під час читання/розігрування діалогів; складання запитань

і відповідей на них; редагування, доповнення діалогу; перебудова монологічного висловлення в діалогічне; орієнтування в ситуації та умовах спілкування; складання діалогів за сюжетним зображенням; складання діалогів за описаною ситуацією.

Позитивно оцінюємо розроблені дисертанткою ситуаційні картки, у яких зазначено такі структурні компоненти: завдання, учасники діалогу, місце, ситуація, мета спілкування, мовленнєво-комунікативні завдання. Поділяємо думку дисертантки про те, що запропонована структура ситуаційної вправи сприятиме інтегруванню використання її на інших предметних уроках у початкових класах відповідно до теми уроку.

Особливий інтерес становить розроблена дисертанткою система вправ, у якій реалізуються вміння, спільні для всіх ключових компетентностей, а саме: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне й системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, уміння керувати емоціями, оцінювати ризики, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

На особливу увагу заслуговує пропонована Н.П. Ростикус авторська лінгводидактична модель розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів засобом ситуаційних вправ як спосіб реалізації змісту розробленої експериментальної системи. У моделі представлено мету, підходи, принципи (загальнодидактичні: науковості, доступності, наочності, наступності, послідовності, систематичності, індивідуалізації, диференціації; лінгводидактичні: єдності розвитку мислення і мовлення, зв'язку роботи з розвитку мовлення і вивчення лексико-граматичного матеріалу, розвитку чуття мови), методи (традиційні: наочні, словесні, практичні; інтерактивні: діалогічні); прийоми, засоби, форми співпраці, критерії й рівні діалогічної компетентності, чинники, які впливають на розвиток діалогічного мовлення учнів; дидактичні умови, періоди й етапи оволодіння діалогічним мовленням учнями початкових класів, класифікацію ситуаційних вправ у системі.

Третій – останній розділ, який видається особливо змістовним і ґрунтовним, містить реалізацію авторської концепції формування діалогічного мовлення учнів початкової школи засобами ситуаційних вправ – і це основне досягнення дисертантки. Важливим і значущим є експериментальне навчання з метою розвитку діалогічної компетентності молодших школярів, яке охоплює: систему ситуаційних вправ із розвитку діалогічного мовлення учнів 1 – 4 класів у поєднанні із вправами в підручниках для організації дослідного навчання; методичні рекомендації щодо використання ситуаційних вправ із метою розвитку діалогічного мовлення учнів 1 – 4 класів.

У процесі дослідження підтвердилася ефективність системи роботи, спрямованої на формування діалогічного мовлення учнів початкової школи. Результати проведеного експериментального дослідження в 1 – 4 класах дають підстави стверджувати, що розроблена система ситуаційних вправ є ефективною; сприяє збагаченню лексичного запасу учнів, формуванню вмінь будувати речення й діалогічні висловлення, досягаючи мети спілкування; має науково-методичну цінність, тому є доцільною для впровадження в освітній процес як на уроках української мови, так і на уроках з інших навчальних предметів.

Свідченням цього є порівняльний кількісний і якісний аналіз результатів навчального експерименту в контрольних і експериментальних класах. Справді, рівень розвитку діалогічного мовлення учнів, які навчалися за пропонованою лінгводидактичною моделлю, вищий, ніж в учнів контрольних класів.

Висновки, зроблені за результатами експериментальної роботи, суттєві, логічні, переконливі, усі вони випливають з одержаних, відповідно оброблених і проаналізованих результатів експерименту.

Оцінюючи дисертацію в цілому, робимо висновок, що вона є ґрунтовним і цілком оригінальним дослідженням актуальної проблеми теорії і методики навчання української мови у початковій школі. Зміст дисертації

засвідчує солідну педагогічну, психологічну і лінгвістичну підготовку її автора, уміння користуватися сучасними методами наукового аналізу фактичного матеріалу.

У цілому вважаємо, що дослідження, здійснене Н.П. Ростикус, заслуговує позитивної оцінки. Водночас воно спонукає до роздумів, з якими й хочемо поділитися з членами Спеціалізованої вченої ради, з усіма присутніми, закликати цим самим до участі в науковій дискусії з питань, винесених на захист.

Коротко розглянемо дискусійні питання і можливо, зауваження та пропозиції.

1. На с. 123 авторка зазначає класифікацію діалогів залежно від мети спілкування. Вважаємо, що доцільно було б подати детальний опис кожного виду зазначених діалогів.

2. Дисерантка презентує лінгводидактичну модель формування діалогічного мовлення учнів початкових класів засобом ситуаційних вправ (с. 147), але у завданнях дослідження (с. 23) цього не відображеного.

3. У додатках до дисертації подано систему навчально-тренувальних ситуаційних вправ із методичним коментарем (Додаток А), систему ситуаційних вправ (Додаток Б), назву якого, вважаємо, потрібно редагувати на «Класифікація ситуаційних карток», та структуру уроку розвитку діалогічного мовлення (Додаток Ж). Вважаємо, що роботу значно доповнили б зразки конспектів уроків розвитку діалогічного мовлення із застосуванням ситуаційних вправ.

4. Мовне оформлення дисертації цілком задовільне, хоча трапляються окремі лексичні і граматичні недоліки.

5. На нашу думку, у перспективі досліджень варто розглянути проблему наступності у застосуванні ситуаційних вправ для формування діалогічної компетентності учнів початкової та основної школи.

Зазначені дискусійні зауваження не зменшують змісту, результатів дисертації, не знижують загального науково-теоретичного рівня роботи.

Дисертація Н.П. Ростикус є самостійним, завершеним лінгводидактичним дослідженням. Сформульовані автором теоретичні висновки і практичні рекомендації достатньо аргументовані. Дисерантка виявила добру лінгвістичну і методичну ерудицію, а також володіння сучасними методами педагогічного дослідження й аналізу його результатів.

Основні результати дослідження відображені у 19 публікаціях. З-поміж них: 1 розділ у колективній монографії, 4 статті у фахових виданнях України (із них 1 внесена до бази даних INDEX COPERNIKUS), 1 – у зарубіжному виданні, 4 – в інших наукових виданнях, 9 тез наукових конференцій. Методичні положення і результати дослідження апробовано в доповідях і виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, науково-методичних семінарах різних рівнів.

Зіставлення автореферату і дисертації доводить взаємну відповідність їхнього змісту.

У цілому, зважаючи на актуальність, обсяг і зміст, дисертація Ростикус Надії Петрівни з теми «Система ситуаційних вправ як засіб формування діалогічного мовлення учнів початкових класів» є актуальним, самостійним і завершеним дослідженням, відповідає вимогам, що висуваються до дисертаційних робіт, а саме: пп. 9, 11, 12, 13 і 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», а її авторка Ростикус Надія Петрівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Педагогічного інституту
Київського університету
імені Бориса Грінченка

С.Г. Дубовик

КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА	Ідентифікаційний код 02136554
ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС	
Дубовик С.Г. засвідчує	
(підпись)	
Макітко А.	
(підпись)	

ddr Od. 2019р